



KOSCU NA BARJU GRE VELIKO SLABŠE, KOT SMO MISLILI DOSLEJ

// Tomaž Jančar

Popisi na **LJUBLJANSKEM BARJU** v letu 2016 so razkrili, da so travniki, primerni za kosca (*Crex crex*), ostali večinoma le še na območjih rednih poplav, kjer je intenziviranje težavnejše. Kosci so s tem stisnjeni v ekološko past.

foto: **Peter Legiša**

Do nedavnega smo verjeli, da o koscu (*Crex crex*) vemo veliko. Tudi v Sloveniji. Le redkim vrstam ptic smo posvečali toliko pozornosti kot njemu. Na mnogih območjih Natura 2000 že drugo desetletje opravljamo vsakoletne popise te ogrožene vrste. Nenazadnje smo pred desetletjem varstvu kosca posvetili enega prvih LIFE-projektov v državi. A zadnja leta se vrstijo nova presenečenja.

ZAČASNI RAZMAH KOSCA NA NEKDANJKIH SOVJETSKIH KOLHOZIH

Ko smo se v devetdesetih letih pri nas začeli intenzivneje ukvarjati s koscem, so v večjem delu Evrope njegove populacije naglo upadale. Vrsto so zato uvrstili na globalni Rdeči seznam ogroženih ptic. Od takrat gredo trendi po Evropi v dve smeri. V zahodnem delu je stanje še naprej slabo, v nekdanji Sovjetski zvezi pa je zaradi razpada kolektivnega kmetijstva in obsežnega opuščanja kmetovanja vrsta doživela pravi razcvet. Trenutno se Rusom in Ukrajincem ne splača kmetovati, saj so svetovni trgi prepolni poceni hrane iz subvencionirane proizvodnje v Evropski uniji, ZDA in še kje. Na nekdanjih kolхозnih njivah se zdaj bohotijo travniki.

Novejša odkritja kažejo, da se kosci premikajo na velike razdalje, znotraj ene gnezditelne sezone do 1500 km. Normalno je, da samec kosca prvo leglo zaplodi na enem območju, drugega pa več 100 km stran, saj so izvrstni letalci. V eni noči lahko premagajo neverjetnih 800 km.

Ker je koscev v vzhodni Evropi trenutno veliko in se premikajo daleč, v srednji Evropi hitro najdejo vsa travnišča, primerna za gnezditve. A s tem so povezani trije veliki problemi. (1) V Evropi je vse manj ekstenzivnih travnikov, ki jih kosci še prepoznajo kot gnezditveni življenjski prostor. Koscem torej zmanjkuje prostora. (2) Ko kosce vendarle najde primeren travnik, seveda ne more vedeti, kdaj ga bodo pokosili. Zato se v večini primerov gnezditve zaradi prezgodnje košnje slabo konča. (3) Za kosce ugodne razmere v postsovjetskih prostranstvih ne bodo trajale v nedogled. Zemljišča se počasi zaraščajo in bodo prej ali slej prešla v gozd. Še bolj verjetno pa je, da se bo svetovni trg subvencionirane hrane zrušil in bodo Rusi spet zagnali traktorje ter nekdanje njive ponovno zorali. Potem kosci k nam ne bodo imeli več od kod prihajati. Naše populacije pa so verjetno marsikje ponorne. Še precej bolj, kot smo mislili doslej.

PLANINSKO POLJE BOLJ PRIVLAČNO OD BARJA

Od leta 2013 se trudimo bolje razumeti, kako zgodnja košnja pri nas vpliva na možnosti za uspešno gnezditve koscev. Lani smo popis pokošnosti travnikov ponovili na Ljubljanskem barju, prvič pa tudi na Planinskem polju. Na obeh območjih smo konec maja in prve dni junija imeli tudi popise koscev še pred razmahom prve košnje.

Rezultati so bili diametralni! Na Barju smo popisali le 88 koscev - še nikoli tako malo. Na Planinskem

polju pa kar 40 – še nikdar tako veliko. Ko primerjamo rezultate, je treba imeti pred očmi velikost obeh območij: SPA Ljubljansko barje je kar 12-krat večje od Planinskega polja! Na Barju je stanje torej porazno. Travnikov je sicer še veliko, a so večinoma že tako intenzivni, da jih kosci niti ne prepoznavajo več kot svoje življenjsko okolje. Ne moremo se izgovarjati, da je bilo lani za kosce slabo leto in jih je bilo pač manj kot prejšnja leta. Sočasni popis na Planinskem polju dokazuje, da so kosci prišli, če so le imeli kam. Videti je, da vsakoletna ojezeritev Planinskega polja ne omogoča pretiranega intenziviranja, zato so travniki tam za to vrsto še zelo privlačni. Na Planinskem polju smo lani popis koscev opravili približno dva tedna prej kot ponavadi, že konec maja. Že na prvi pogled je bilo v času popisov pokošanih dosti manj travnikov kot druga leta. Ponuja se zaključek, da je rekordno število koscev na Planinskem polju treba pripisati zgodnejšemu popisu, ko jih košnja še ni pregnala.

IZGUBE ZARADI ZGODNJE KOŠNJE NA PLANINSKEM POLJU VEČJE

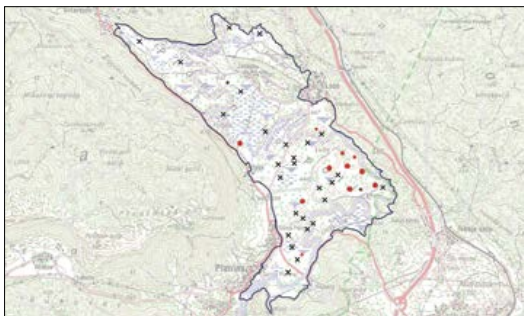
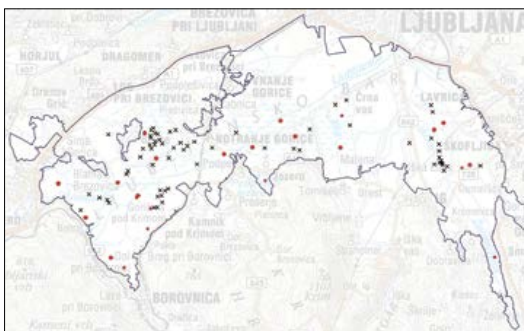
Travniki na Planinskem polju so za kosce torej še vedno privlačni. A kaj, ko jih večinoma pokosijo prezgodaj. Ob tretjem popisu pokošnosti okoli 10. julija je bilo nepokošenih samo še 24 % travnikov, kjer so konec maja peli kosci. Pri več kot treh četrtinah tamkajšnjih koscev so bila torej legla ali mladiči uničeni s prezgodnjo košnjo.

Na Ljubljanskem barju je bila situacija povsem drugačna. Vreme na Barju je bilo lani precej deževno, tako da je kmete zelo oviralo pri košnji in spravilu. Od maja do začetka julija je bilo samo eno petdnevno okno brez dežja. Košnja se je razmahnila šele po 4. juliju. Ob tretjem popisu pokošnosti, nekako 10. julija, je bilo na Barju nepokošenih še 54 % travnikov, kjer smo do začetka junija popisali pojoče kosce. Kazalo je torej, da je šlo koscem vreme na roke. Kljub temu, da smo lani na Barju popisali precej manj koscev kot leto prej (88 proti 126), je bilo takih, ki jih košnja ni prizadela, celo kar nekaj več (47 proti 39).

ŠE ENA EKOLOŠKA PAST

Čakalo nas je še eno zaskrbljujoče presenečenje. Zaradi pogostih in obilnih padavin so bili posamezni deli Barja dvakrat poplavljeni. Prvič sredi maja in drugič sredi junija. Poplave sicer niso bile zelo obsežne, poplavljenih je bilo nekaj manj kot 10 % površine Barja. A izkazalo se je, da je bila pod vodo večina najboljših predelov za kosca. Sredi junija je bilo poplavljenih kar 52 % travnikov, kjer smo konec maja in prve dni junija zabeležili pojoče kosce.

Kosci torej na Barju prepoznajo le še malo travnikov kot primerne za gnezditve. Med njimi je več kot pol takšnih, ki jih vsako leto prizadenejo poplave. Če so poplave sredi gnezditvene sezone, kot so bile lani, to za gnezditveni uspeh koscev pomeni pravo katastrofo.



Velika večina travnikov na Barju, kjer so v letu 2016 peli kosci, je bila sredi junija bodisi prezgodaj pokošena bodisi poplavljena (križci). Le tu in tam kak kosci je imel možnost uspešne gnezditve (rdeče pike).

Na Planinskem polju so travniki še zelo dobro ohranjeni in zato zelo privlačni za kosce. A kaj, ko jih je večina pokošena prezgodaj (križci).

Ali če povemo drugače: na Barju so dobri ekstenzivni barjanski travniki ostali večinoma le še tam, kjer jih je bilo najtežje uničiti z intenziviranjem. Ostalo jih je le še malo in še ti za kosce v mokrih letih pomenijo ekološko past.

Ko smo združili podatke o pokošnosti in o poplavljenosti, smo dobili zares žalostno sliko. Lani je bilo na Barju samo 20 koscev, ki jih pred 10. julijem ni prizadela ne poplava ne košnja.

Travniki in kosci na Barju so vse bolj le še privid. In to dvakratni privid. Večina travnikov za vrsto sploh ne pomeni več gnezditvenega življenjskega prostora. Tisti vse bolj redki za kosca uporabni travniki pa so pogosto le še ekološka past, kjer jim legla uničijo bodisi prezgodnja košnja bodisi poplave.

KOSCI so se v evolucijski zgodovini odlično prilagodili gnezdenju na travnikih. A njihov svet se je v dvajsetem stoletju dramatično spremenil. Ali bomo znali ohraniti zadnje koticke v državi, kjer še imajo možnost za uspešno gnezditve?

foto: **Miran Krapež**

